

Zonnewijzerroute Geldermalsen breidt uit naar Gellicum

Astrid van der Werff

Het ontwerp

De zesde zonnewijzer van de Zonnewijzerroute Geldermalsen is bevestigd aan de steunbeer van de toren van de Onze Lieve Vrouw Geboortekerk.

De keuze om de zonnewijzer hier te plaatsen kwam voort uit de wens de interessante historie van deze 16e-eeuwse kerk met aangebouwd Rechthuis uit 1630 te laten herleven. Door het zicht vanuit de wijde omgeving op de zuidkant van de kerk is de plek op de steunbeer prachtig.

Voor deze zonnewijzer is gekozen voor een meridiaanlijn, omgeven door een tijdsvereffeningslus. Dit om de bestaande route zonnewijzerkundig gevarieerder te maken. De basis van het ontwerp van de zonnewijzer is een kruisvorm.

Het ontwerp is geïnspireerd op het vergulde vaantje dat schittert op het dak van de kerk. Uit dit vaantje zijn de letters NBMV gesneden. Dit is de afkorting van de Latijnse naam van de kerk: *Nativitas Beatae Mariae Virginis*. Letterlijk vertaald: De geboorte van de Heilige Maagd Maria.

De letters NBMV en de Latijnse woorden komen terug in het ontwerp van de zonnewijzer, zodat de naam van de kerk vanaf nu voor iedereen duidelijk en zichtbaar is. De meridiaanlijn en de 8-vormige lus versterken samen met de blauwe letters de kruisvorm en geven het idee van een eeuwenoud uiterlijk.

Op 21 juni, de langste dag van het jaar, staat de zon het hoogst aan de hemel. Op deze dag valt het lichtvlekje van de schaduwwerper, als de zon in Gellicum precies in het zuiden staat, op de onderste punt van de lus. Op de kortste dag van het jaar, wanneer de zon op het laagste punt staat, komt de

schaduw op de bovenste punt van de lus. Zo fungeert de zonnwijzer ook als kalender. Elke stip op de lus staat voor het begin van een dierenriem maand. Ernaast staat het bijbehorende dierenriemteken.

Kruisen zijn in vele vormen in en om deze kerk te vinden. Zo ook het Latijnse kruis uit het familiewapen van Alexander Tegnagell. Hij liet in het jaar 1630 het Rechthuis tegen de toren van de kerk aanbouwen. Op de voorkant van het Rechthuis is een samengesteld wapen te zien. Het wapen van Tegnagell bestaat uit gouden kruisen op een blauw veld. Het gouden kruis op blauw komt terug in het kleurgebruik in de zonnwijzer. De vorm van het kruis is gebruikt voor de schaduwwerper.

Blauw is de kleur van de mantel van Maria. In de Middeleeuwen werd de verering van Maria steeds groter. Het enorm kostbare blauwe pigment Ultramarijn werd vanaf de 14de eeuw in Europa gebruikt in de schilderkunst. Ultramarijn betekent: Van over de zee. Het werd *van over de zee* via Venetië geïmporteerd. Omdat het pigment zo kostbaar was, werd het spaarzaam en alleen voor de blauwen van de hoogste kwaliteit gebruikt, zoals voor de kleding van Maria.

Omdat de kleur blauw het meest met Maria wordt geassocieerd, is blauw in het ontwerp gebruikt voor de letters én voor het datapunt van 8 september op de 8-vormige tijdsvereffeningslus. De geboorte van Maria wordt gevierd op 8 september. Elk jaar zal op deze dag om 12 uur zonnentijd een lichtvlekje op het blauwe datapunt vallen. Naast het datapunt staat het dierenriemteken Maagd. Ook dit teken is blauw gelakt.

De schaduwwerper bestaat uit twee kruisvormige messing plaatjes. De een iets korter dan de ander. Ze

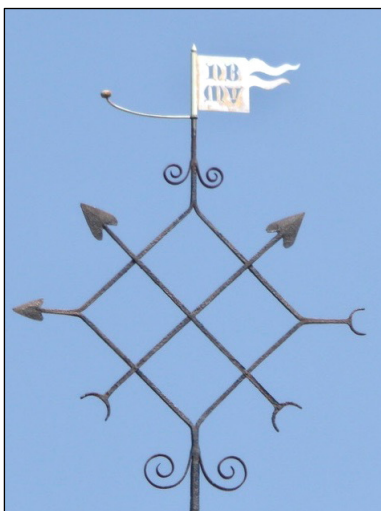
zijn op elkaar geklonken met 7 messing spijkers (van de smid uit Tricht). In de plaatjes zit een gat van $\varnothing 1,5$ cm, groot genoeg om het lichtvlekje gedurende het hele jaar goed te projecteren op de zonnwijzer. De schaduwwerper is aan een messing stang bevestigd. Die is geplaatst in een achtpuntige ster, in de westerse Christelijke kunst ook een symbool van bescherming en een teken van Christus. Op zijn beurt ligt deze ster weer middenin een zonnescijf, van oudsher het symbool voor het eeuwige leven.

De smeedijzeren richtingpijlen onder het vaantje op het dak vormen een schuinkruis, ook een Andreaskruis genoemd. Het Andreaskruis heeft als symbolische waarde bescherming van o.a. gebouwen, maar ook van verzoening en synthese tussen hemel en aarde.

De schaduwwerper werpt gedurende de dag zijn schaduw over de muur in de vorm van een Andreaskruis naar een Latijns kruis rond 12 uur zonnentijd en weer terug naar een Andreaskruis.

De richtingpijlen dienden ook als inspiratie voor de 12-uurslijn. Vanaf de zon en omgeven door de

tijdsvereffeningslus straalt de meridiaanlijn naar beneden. Aan de bovenkant zit de maansikkel en aan de onderkant het hart. Onder het hart staat de **M** van middaguur.

De Zonnwijzerroute Geldermalsen bleek niet de eerste die in Gellicum aan de slag ging met zonnwijzers. De kerk kreeg in 1756 een predikant, Johannes Florentius Martinet, die zowel theoloog als doctor in de sterrenkunde, wiskunde en natuurkunde was. Martinet beschreef in een van zijn boeken, *De Kathecismus der Natuur*, een bloemzonnwijzer en gaf bovendien onderricht in het maken van zonnwijzers.

De uitvoering

Na goedkeuring van het ontwerp door de Gemeente Geldermalsen, de Omgevingsdienst Rivierenland en het Gelders Genootschap en het vinden van sponsors en fondsen kon de zonnwijzer worden uitgevoerd.

De zonnwijzer is van leisteen uit Wales. Deze steensoort past prachtig bij de oranje/bruine stenen van de toren en sowieso helemaal bij de 16e eeuwse kerk, waarvan het dak met leisteen is bedekt.

Bij van Luijn Natuursteen in Tiel is door steenhouwers Michiel en Gerard van Luijn een groot blok leisteen gekloofd met beitels, hamer en wiggen. Een spannend, geduldig en uiterst precies karwei.

De plaat is daarna op maat en in vorm gezaagd en zoveel mogelijk glad gemaakt.

De afbeelding van de zon, de achtpuntige ster, de maan, het hart, de M, de tijdsvereffeningslus en de dierenriemtekens zijn gezandstraald. Dit om een gladde ondergrond te krijgen voor het bladgoud dat er in aangebracht moest worden. De letters rondom zijn met de hand gehakt.

Zelf heb ik het vergulden en lakken ter hand genomen. Dit is des te beter gelukt door de productinformatie die we hebben gekregen van Van Wijk Verf uit Tiel over de verfsoort die het beste te gebruiken is op leisteen. De firma Linova uit Zwolle heeft enthousiast alle ins en outs over het aanbrengen van bladgoud op steen gedeeld.

Mocht je ooit zelf een van deze technieken willen gebruiken, dan geef ik alle ervaringen graag door.

Cor van Dijk, beeldend kunstenaar uit het naburige dorp Acquoy heeft de schaduwwerper uitgevoerd in messing. We hebben eerst een hoekopstelling gemaakt om te kijken hoe de schaduw verliep, hoe groot de schaduwwerper moest worden en hoe de verhoudingen het mooist waren.

De schaduwwerper is onder een hoek van 63,20° met de meridiaan naar links gedraaid en 73° met de zon zelf naar voren in de leistenen plaat bevestigd. Nu ik

dit zit te typen krijg ik het er weer warm van. Wat een precisiewerk was dat op 14 maart 2018 bij van Luijn in Tiel tot diep in de avond!

Op maandag 19 maart in de bittere kou is de zonnwijzer bevestigd aan de steunbeer, die 15,3° naar het oosten afwijkt.

De onthulling

Op zondagmiddag 25 maart is de zonnwijzer onthuld. De kou had plaatsgemaakt voor een heerlijke lentetemperatuur.

Onder grote belangstelling van familie, vrienden, sponsors, de makers, pers, dorpelingen en andere genodigden onthulde wethouder Niko Wiendels van de Gemeente Geldermalsen de zonnwijzer met de hulp van Karine van Drunen. De wethouder sprak de wens uit dat de Zonnwijzerroute Geldermalsen snel aan het werk zou gaan in een volgend dorp.

Na enkele enthousiaste en bemoedigende toespraken van sponsors en de pastoor volgde een gezellig samenzijn, waar men de gelegenheid kreeg zelf lei te kloven en te versieren met goudkleurige stempeldruk.

Begin september is het informatiebord bij de zonnwijzer geplaatst door medewerkers van de Gemeente Geldermalsen.

Op 8 september j.l. was de feestdag van Maria geboorte. We hebben deze dag gekozen voor de onthulling van het informatiebord, omdat het lichtvlekje van de schaduwwerper op deze dag om 13.38 uur MEZT op de blauwe stip van 8 september zou moeten schijnen.

De onthulling van het informatiebord was een onderdeel van het Open Monumentendag programma van de Gemeente Geldermalsen. Namens de gemeente waren er 20 gasten bij aanwezig.

Opgelucht en trots waren we toen de wolken opzij schoven en we precies op tijd konden zien hoe het lichtvlekje de blauwe stip beroerde.

Op naar zonnwijzer nummer 7!

De berekening van de zonnwijzer is gedaan door Hendrik Hollander van Analemma te Amsterdam.

Gellicum 01. Adres: Kerkweg 5, 4155 BD Gellicum

Weebite: www.zonnwijzerroutegeldermalsen.nl